

Volgalaiset ja permiläiset kielet

Volgalaisia ja permiläisiä kieliä käsitteli seitsemisenkymmentä esitelmää, joista runsaan kaksi kolmannesta pitivät syntyperäiset näiden kielten tutkijat.

Volgalaisia kieliä koskevat esitelmät olivat tasaisesti jakautuneet äänneopin, morfologian, syntaksin ja semantiikan alalle. Selvimmin lapsipuolen asemaan tuntui jääneen kielihistoria: suurin osa esityksistä keskittyi nykykieleen ja sen tarjoamiin näkökulmiin. Tällainen suuntaus tuntuukin järkevämmältä ja aiheellisemmältä kuin heikkojen historiallisten hypoteesien hahmottelu — etenkin kun näiden kielten rakenne on vielä monilta osin synkronisestikin selvittämättä. Enimmäkseen olivat äännessä syntyperäiset tutkijat, joiden esityksiä kuitenkin usein vaivasi terminologinen ja teoreettinen hataruus: saatettiin pohdiskella ongelmia, jotka jo perinnäinen kielioppi on ratkaissut, tehdä virheellisestä nimityksestä sisällöllinen ongelma tai pyöritellä käsitteitä, jotka nakertavat sekavuudellaan itse asiaakin. Toki joukossa oli myös ansiokkaita kuvauksia. Marilaiset tutkijat

Kongressin toimitus sihtteri G. G. Baraksanov sekä komilainen nimistöntutkija ja Kalevalan komiksi kääntäjä Adolf Turkin kirjanäyttelyssä. Valok. Pertti Virtaranta.

N. I. ISANBAJEV ja A. N. KUKLIN selvittelivät itäisimpiä tšeremissimurteita, jotka ovat alkaneet syntyä 1500-luvulta lähtien muuttoliikkeen suuntautuessa yhä kauemmas itään ja jotka etäisen sijaintinsa vuoksi ovat jääneet tutkimuksessa vähemmälle. — Mielenkiintoinen oli myös A. J. SMIRENNIKOVAN esitys mordvan refleksiiviverbeistä: vanhan *v*-refleksiivijohdinten rinnalle on käyttöön omaksuttu transitiiiverbi + *pfä* 'pää' -rakenne; sitä käytetään etenkin tapauksissa, joiden venäläisessä vastineessa esiintyy refleksiivipronomini *sebja* tai — jopa — *sja*-päätäinen refleksiiviverbi.

Diakronista näkökulmaa edustivat mm. PAUL KOKLA, joka tarkasteli tšeremissin infiniittisten muotojen historiaa, GRIGORI JERMUŠKIN, joka esitti erzän mur-

teiden jälkitavujen vokaaliston historialliselta kannalta, ja JURI ANDUGANOV, joka pohti adjektiivin ja pääsanan välisen kongruenssin kehittymistä suomalais-ugrilaisissa kielissä.

Kiinnostavimmat volgalaiskieliä käsittelevät esitelmät olivat kuitenkin »ulkoimaisten» tutkijoiden pitämiä. ALHO ALHONIEMI tarkasteli mordvan monimutkaista tulosijasysteemiä, jonka muodostavat illatiivin ja datiivin lisäksi latiivi ja täydentävät postpositioilmaukset. Latiivi ja illatiivi esiintyvät vain yksikössä, joten lukuoppositio on voimassa vain (määräisessä) datiivissa. Oudoin sija on käytettään illatiivia muistuttava latiivi; sen valintaan (illatiivin sijasta) vaikuttavat monet tekijät, mm. latiivisen sanan merkitys ja sen mahdolliset attribuuutit sekä predi-

Katsauksia

kaatin merkitys. Ulkoisen ja sisäisen tulosijan oppositiosta ei latiivin ja illatiivin suhteessa ole kysymys.

LÁSZLÓ KERESZTES¹ jaotteli esitelmässään mordvan murteet yksityiskohtaisesti Paasosen keräämän aineiston perusteella käyttäen pääkriteerinä konsonantistoa. Aiemmin on mordvan murteet jaoteltu lähinnä vokaaliston kehityksen mukaan. — EDIT MÉSZÁROS oli ATK-menetelmin testannut Gerhard Ganschowin väitettä volgalaisen kantakielen tai kantakielten sanavartaloiden vaihtelusta, niiden vaihtoehtoista konsonantti- tai vokaaliloppuisuudesta. Nykymordvan verbivartaloiden vertailu toisaalta suomen, toisaalta rekonstruoidun kantaauralin vartaloihin osoittaa niissä niin suurta epäsäännöllisyyttä, että voi arvella konsonanttivartaloiden jo kantamordvassa vaihdelleen vokaalivartaloiden kanssa. Oletus konsonanttivartaloiden ja *e-vartaloiden vastaavuudesta ei Mészárosin tilastojen mukaan pidä paikkaansa, sillä mordvan konsonanttivartalot ovat yhtä usein peräisin myös *a/*ä-vartaloista.

GÁBOR BEREZKI tarkasteli esitelmässään turkkilaiskielten vaikutusta volgalaisiin ja permiläisiin kieliin. Monet hänen luettelemistaan rakenteista ja ilmaus-tyypeistä, jotka itse asiassa ulottuvat itämerensuomalaisiin kieliin asti, todistavat kuitenkin enemmän kahden kieliryhmän kiintoisasta typologisesta samankaltaisuudesta kuin yhdensuuntaisesta vaikutuksesta.

Permiläiset kielet olivat tietenkin vahvasti edusteilla: niitä käsitteli alun viidetäkymmentä esitelmää. Voimakkain panos tuli syntyperäisiltä tutkijoilta. Heidän esityksiään kuunnellessaan saattoi vakuuttua siitä, että Syktyvkarissa ja Iževskissä (Ustinov) tehdään pätevää, kielen kaikkia lohkoja käsittelevää perustutkimusta, jossa diakroninen ja synkroninen näkökulma vaihtelevat tasapuolisesti.

Äänneopin jaoksessa kuultiin mm. A. M. AKMAROVIN selvitys votjakin kysymysintonaatiosta ja A. A. ALAŠEJEVAN Tšeptsan murteen foneettisista ominaispiirteistä. Morfologian puolella eritteli T. I. PROKUŠEVA omistusliitteiden roolia definiittisyyden osoittimena ja G. A. NEKRASOVA »kaksinkertaisia» paikallissijojen sijapäätteitä, joiden alkuosana on konsektiivin *-la* tai approksimatiivin *-lan* ja jälkiosana jonkin muun paikallissijan suffiksi. Syntaksin jaoksessa käsitteli mm. A. F. ŠUTOV permin alisteisia lause(rakente)ita ja N. D. MANOVA komin alistuskonjunktioiden käyttöä ja historiaa. Myös permiläisten kielten kontakteja ympäröiviin kieliin tutkisteltiin monessa esitelmässä (esim. ZAGULJAEVA, NASIBULLIN, AIBABINA, TARAKANOV).

R. M. BATALOVA käsitteli esitelmässään permiläismurteiden palataaliassimilaatiota: liudentuneen konsonantin assimiloivaa vaikutusta ei vain viereiseen kovaan konsonanttiin vaan myös edeltäviin keskivokaaleihin *e* ja *i*, jotka muuttuvat etiseksi (*e*, *i*). — V. K. KEL'MAKOV tarkasteli affrikaattojen kehitystä kantapermistä votjakin murteisiin. Pohjois- ja etelämurteissa ovat kaikki neljä kantavotjakin affrikaattaa (*č*, *č'*, *ž*, *ž'*) säilyneet erillisinä foneemeina, vaikka lähinnä sanan alussa. Sanansisäisessä ja -loppuisessa asemassa ne ovat yleensä yksinkertaistuneet sibilanteiksi. Etäisimmissä etelämurteissa (besserman ja transkama) ovat *č* ja *ž* kokonaan menettäneet foneemisuutensa. Niissä desaffrikoituminen sibilantiksi tai — jos sanan vartalossa on toisen tavun alussa sibilantti — liudentuneeksi klusiliksi on tapahtunut myös sananalkuisessa asemassa.

ТИТ-РЕИН ВИТСО esitti kantapermin ensi tavun vokaalistoksi uuden rekonstruktion, joka eroaa sekä hänen aiemmistaan että muiden tutkijoiden esityksistä. Komin ja udmurtin murteita vertaillen hän

¹ Unkarilaisten esitelmistä ovat olleet tätä laadittaessa käytettävissä myös julkaistut versiot (Nyelvtudományi Közlemények 87: 2, Budapest 1984).

Ingrid Schellbach-Kopra ja László Vikár maineikkaan komilaisen fennougristin ja runoilijan V. I. Lytkinin hautamuistomerkin ääressä Syktyvkarin kaupungin hautausmaalla. Valok. Pertti Virtaranta.

abstrahoi ensin kantasyrjäänin ja kantavotjakin ja niiden perusteella edelleen kantapermin vokalismin. Viitson rekonstruktio sisältää kymmenen lyhyttä vokaalia (*u y i i o o e e ā a*) ja kuusi pitkää (*ō ē ē ā ā*). Kantapermistä kantakomiin pääsemiseksi tarvitaan tällöin seitsemän vokaalinmuutosta ja kantapermistä kantaudmurttiin neljätoista.

KÁROLY RÉDEI tarkasteli permiläiskielten iranilaislajinoja ja keskittyi nimenomaan niihin n. 50 sanaan, jotka on omaksuttu varsinaisista iranilaisista kielistä kantapermiin niiden 2500 vuoden aikana (n. 2000 eKr.—800 jKr.), jolloin näiden kielten oletetaan olleen kosketuksissa toisiinsa. Vertaamalla lainasanojen äänneasua ja lainanantajakielen rekonstruoitua alkumuotoa voi tehdä päätelmiä muutamien permiläiskielissä tapahtuneiden vokaalin- ja konsonantinmuu-

tosten kronologiasta. Esim. soinnittomat klusiilit ovat soinnillistuneet jo ennen iranilaiskosketuksia; *a:n* labiaalistuminen puolestaan ajoittuu keski-iranilaiseen kauteen ensimmäiselle vuosituhannelle ennen ajanlaskumme alkua; nasaali + klusiili -yhtymien denasaalistuminen taas on myöhäinen ilmiö, joka on alkanut vaikuttaa iranilaiskontaktien jo herpaantuessa.

Ainoa tukevasti nykylingvistiikan suuntauksiin pohjautuva oli JORMA LUUTOSSEN esitys syrjäänin paikkaa osoittavien postpositioiden ja adverbien ikonisesta motivaatiosta. Tutkimus perustuu Mayerthalerin ja muiden luonnollisen morfologian kannattajien teorioihin. Luutosen mukaan syrjäänin postpositioiden muodostama semanttinen avaruus vastaa kuvaa ihmisen havaintoavaruudesta ja sisältää siis kolme perussuuntaa, yhden verti-

Katsauksia

kaalin (ylä—ala) ja kaksi horisontaalia (etu—taka, vasen—oikea).

ROBERT AUSTERLITZIN pleenumiesitelmää on Mikko Korhonen jo edellä selostanut, samoin siihen sisältyvää ajatusta syrjäänien vuoroittaisesta keskipakoisesta ja -hakuisesta muuttoliikkeestä. Hypoteesin todistamiseksi tarvittaisiin Austerlitzin mukaan genre de vie -tyyppistä tutkimusta 900—1400-lukujen välisestä ajasta permiläisten asuma-alueilla. Tähän suureen tehtävään Austerlitz velvoitti syntyperäiset syrjäänitutkijat.

SIRKKA SAARINEN